

บัว : ดอกไม้มงคล กับสารพันความหมาย

นำเสนอเมื่อ : 17 พ.ค. 2552

 บัว : ดอกไม้มงคล กับสารพันความหมาย

“ ดอกบัว ” นับเป็นดอกไม้ที่คนไทยเราค้นเคยเป็นอย่างมาก เพราะใช้ในการบูชาพระอยู่เป็นประจำ แม้แต่การแสดงความรักด้วยการประนมมือของเรา หากดูดีๆ ก็จะทำให้เห็นวาลายรูปดอกบัว การที่ดอกบัวเป็นดอกไม้ที่ไซ้ในพิธีมงคล คงเป็นเพราะธรรมชาติกำเนิดของดอกบัวได้แสดงให้เห็นถึงปรัชญาการดำเนินชีวิตอย่างลึกซึ้ง กล่าวคือ แม้จะเกิดในโคลนตม แต่เมื่อผลพบน้ำขึ้นมารับแสงสว่างแล้ว กลีบดอกกลับสะอาดบริสุทธิ์ ไม่มีสิ่งใดแปดเปื้อน เสมือนคนที่เกิดมาแล้ว หากเขาถึงหลักธรรมก็สามารถเป็นผู้หลุดพ้นจากกิเลส และความทุกข์ทั้งปวงได้ อยากรู้ก็ดี ดอกบัว มีได้เกี่ยวของกับชีวิตคนเราเพียงแคเป็นดอกไม้บูชาพระเท่านั้น แต่ “ บัว ” ยังมีบทบาทต่อวิถีชีวิตไทยในอีกหลากหลายลักษณะ ซึ่งกลุ่มประชาสัมพันธ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม จะขอนำบางส่วนจากหนังสือ “ ปกป้องคติวิถีชีวิตไทยในเรื่องบัว ” ของนางฤดีรัตน์ กายราศ มาเสนอเพื่อเป็นความรู้ดังต่อไปนี้

บัวกับชื่อของคน การที่บัวได้รับความนิยมว่าเป็นไม้มงคล ทำให้ถือว่าเป็นมงคลนาม จึงมีการนำไปตั้งชื่อหญิงสาวทั้งในวรรณคดี และชีวิตประจำวันมากมาย เช่น นางปัทมาวดี ในนิทานเวตาล นางบุษมาศ ในบทละครเรื่องพระอภัยมณี นางบัวคลี ในเสภาขุนช้างขุนแผน ส่วนชื่อพื้นบ้านก็ได้แก่ สายบัว บัวแก้ว บัวเดือน บัวผัน เป็นต้น นอกจากนี้ก็ยังมี การประยุกตนามขึ้นใหม่โดยนำคำจากภาษาบาลีสันสกฤตมาสมาสและสนธิจนเกิดเป็นคำที่ออกเสียงไพเราะ เหมาะที่จะใช้ เป็นชื่อบุรุษและสตรี เช่น คำว่า “ กมล ” มีความหมายว่า ใจ หรือขยายเป็น กมลลา หมายถึง พระลักษมี คือ ผู้อยู่ในดอกบัว กมลวรรณ แปลว่า ผู้มีวรรณะดังดอกบัว โกมุท โกเมศ หมายถึง บัวสายสีขาว บงกช แปลว่า ผู้เกิดแต่ตม บุษกร หมายถึง บัวสีน้ำเงิน บุษบง บุษบัน หมายถึง ดอกบัวเดือน บุณฑริก หมายถึง ดอกบัวขาว ลินจง เป็นชื่อบัวสีชมพูและบัวสีแดง จงกล หรือ จงกลนี้ เป็นชื่อบัวสายที่มีกลีบซ้อนกันหลายชั้นสีชมพูอ่อน สาโรธ หรือ สาโรช แปลว่า ดอกบัว อรพินท์ คือ ดอกบัว และ กรณิกา หมายถึง ผักบัว เป็นต้น

บัวกับความเชื่อเรื่อง “ ผัน ” มีความเชื่อโบราณทำนายความผันเกี่ยวกับดอกบัวว่า ถ้าผู้ใดฝันเห็นดอกบัว จะมีศุภราษรุดาศักดิ์ นำเกียรติยศมาสู่วงศ์ตระกูล ถ้าฝันเห็นดอกบัวและได้ถือดอกบัวในมือ จะได้อลาภหรือหาหาสรวีร หรือได้ข่าวอันเป็นมงคลจากพี่น้อง หญิงมีครรภ์ หากฝันถึงดอกบัว จะได้บุตรเป็นชาย แต่ถ้อยยังไม่แต่งงาน ฝันเห็นดอกบัว หมายถึง อาจจะได้คู่ครองในไม่ช้านี้ ถ้าฝันว่าดมดอกบัว จะได้พบญาติพี่น้องจากแดนไกล ถ้าฝันว่าได้บริโภคเงารากและใบบัวกับผลอาหารอันมีรส จะหายจากโรค เป็นต้น

บัวในตำราพิชัยสงคราม ในการออกศึกสงคราม แม่ทัพผู้บัญชาการรบ จะพิจารณาเลือกการจัดทัพตามลักษณะพฤษะ(กระบวนทัพ)ที่มีอยู่ในตำราพิชัยสงครามให้สอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศ ไม่ว่าจะเป็นขณะยกทัพ หรือการตั้งค่าย เพื่อความได้เปรียบทางยุทธศาสตร์ทุกขณะ

ซึ่งการจัดทำรูปทรงดอกบัวที่ชื่อ ว่า “ ปทุมพยุหะ ” ก็มิอยู่ในตำราด้วย กล่าวคือ เป็นการจัดผังเป็นรูปดอกบัวตูม กำหนดการวางทัพโดยมีกองร้อยอยู่สวนยอดลดหลั่นลงมาเป็น พลทวน กองมา กองซาง กองเขน กองไล่ สวนทัพใหญ่และทัพรองตั้งมั่นอยู่ตรงสวนฐาน การจัดทำแบบปทุมพยุหะเหมาะกับภูมิประเทศที่เป็นที่ราบกลางทุ่ง ไซ้ใต้ทั้งการตั้งค่ายและยาดร่าทัพ

บัวกับชื่อโรค คือ ผีฝักบัว หมายถึง ผีชนิดหนึ่ง ที่มีหลายหัวคล้ายฝักบัว หรือมีหัวรวมใหญ่เป็นหัวเดียว มักขึ้นตามหลังและदनคอ (ผี หมายถึง โรคที่มีอาการบวมหนูนและกลัดหนอง ขึ้นตามที่ต่างๆในร่างกาย สาเหตุมักเกิดจากการติดเชื้รา บักเตรี หรือไวรัส)

บัวกับชื่อจังหวัดต่างๆ เช่น ปทุมธานี เป็นเมืองเก่า มีมาแต่แรกสถาปนาพระนครหรืออยุธยา เดิมชื่อ บ้านสามโคก ครั้นต่อมาขยายเป็นชุมชนใหญ่ เพราะมีชาวมอญที่อพยพหนีภัยมาอยู่มากขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ ๒ ทรงมีน้ำพระทัยเมตตาต่อครอบครัวชาวมอญเป็นอย่างมาก เคยเสด็จทางชลมารคมาเยี่ยมเยียนดูแลทุกข์สุข ชาวมอญต่างพากันถวายดอกบัวเพื่อแสดงความจงรักภักดี จึงได้พระราชทานนามเมืองใหม่ให้ เพื่อเป็นสิริมงคลว่า “ เมืองประทุมธานี ” มีฐานะเป็นหัวเมืองชั้นตรี ต่อมาในรัชสมัยรัชกาลที่ ๖ โปรดฯให้เปลี่ยนคำว่า “ ประทุมธานี ” เป็น “ ปทุมธานี ” แทน พรอมทั้งเปลี่ยนจากเมืองเป็นจังหวัด เมืองสามโคกเป็นเมืองที่อุดมด้วยดอกบัวมาแต่โบราณ จึงมีประเพณีแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาว่าพระมหากษัตริย์จะเสด็จลงเรือมาเก็บดอกบัวเบญจพรรณนำไปถวายพระเจ้าแผ่นดินในการพระราชพิธีเทศน์มหาชาติเป็นประจำทุกปี พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็เคยเสด็จมาเก็บดอกบัวที่เมืองนี้เช่นกัน สวน อุบลราชธานี มีขอสันนิษฐานว่าน่าจะมีความหมายเป็นเครื่องระลึกถึงดินแดนดั้งเดิมของบรรพบุรุษ คือ เมืองหนองบัวลุ่มภู หรือนครเขื่อนขันธ์กาบแก้วบัวบาน รวมทั้งนามของผู้สถาปนาเมืองคนแรกคือ พระประทุมวรราชสุริยวงศ์ นอกจากสองจังหวัดนี้แล้ว ยังมี หนองบัวลำภู เดิมเป็นที่ตั้งของเมืองโบราณมีอายุประมาณ ๘๐๐ ปีครั้นสมัยอยุธยาที่ขึ้นกับอาณาจักรอยุธยาเช่นเดียวกับเมืองอื่นๆทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง

บัวกับชื่อวัด ในประเทศไทยมีวัดจำนวนน้อยที่มีชื่อสัมพันธ์กับบัว เช่น วัดรางบัว วัดบึงบัว วัดบัวผัน วัดฉัตรแก้วจกกลนี้ วัดบัวขวัญ วัดอุบลวนาราม วัดบัวทอง วัดบัวสุวรรณประดิษฐ์ วัดปทุมทอง วัดบางกอบัว วัดบัวโรย วัดสระบัว วัดบัวแก้วเกษร เป็นต้น

สำนวนที่เกี่ยวกับบัว ได้แก่ บัวไม่ซ้ำ น้ำไม่ขุ่น มีความหมายว่า รู้จักผ่อนปรนเข้าหากัน มิให้กระทบ กระเทือน รู้จักถนอมน้ำใจไม่ใหญ่โตแข็ง บางคนก็ใชว่า บัวไม่ไห้ซ้ำ น้ำไม่ใหญ่ขุ่น บัวใ้ต่น้ำ เป็นคำเปรียบคนที่มีสติปัญญาที่ขบ ไม่มีโอกาสบรรลุธรรม โดยปริยาย หมายถึง คนโง่ บัวบังใบ เป็นคำเปรียบหมายถึง เห็นผิวเนื้อรูปร่าง ช่างดูยทั้งตัว เอาใบบัวมาปิด หมายถึง ความชั่วหรือความผิดร้ายแรงที่คนรู้จักกันทั่วแล้ว จะปิดบังอย่างไรก็ไม่สำเร็จ เป็นต้น

นอกจากนี้ “ บัว ” ยังมีความหมายอื่นๆ เช่น บัวคอเสื้อ หมายถึง ปกคอเสื้อแบบหนึ่งเป็นแผ่นผ้าโค้งรอบคอ ปลายมน และเรียกเสื้อชนิดนี้ว่า เสื้อคอบัว บัวนาง หมายถึง นมผู้หญิง บัวบาท หมายถึง บัวที่ผุดขึ้นมารองรับบาทของพระพุทธเจ้า โดยยกย่องหมายถึงพระบาทของพระเจ้าแผ่นดินด้วย และ บัวลอย ก็หมายถึง ขนชนิดหนึ่ง ทำด้วยแป้งขาวเหนียว บั้นเป็นเม็ดกลมๆเล็กๆ ตมในน้ำกะทิผสมน้ำตาล และ บัวลอย ยังเป็นชื่อเพลงไทยทำนองหนึ่ง ไซ้บรรเลงในงานศพ มุงสายบัว คือ หองคุ่มขังนักโทษ กบบัว คือ เครื่องมือชนิดหนึ่งสำหรับใส่ไม้หนาโค้ง พานกลีบบัว เป็นพานทรงกลม ที่ปากพานจะเป็นจักรๆกลายปลายกลีบบัวเรียงซ้อนขึ้นไปโดยรอบ กระทะใบบัว คือ กระทะที่มีลักษณะกลม ปากผาย กนดิน มีหูสำหรับจับสองข้าง ไซ้สำหรับประกอบอาหารคาวหวานได้ทั้งการหุง ตม ทอดและกวน

ที่กล่าวมาข้างต้น เป็นเพียงส่วนหนึ่งของเรื่องราวเกี่ยวกับ “ บัว ” ซึ่งหวังว่าจะทำให้ท่านผู้อ่านได้เห็น “ ดอกบัว ” ในความหมายที่หลากหลายมากกว่าดอกไม้บูชาพระมากยิ่งขึ้น

ขอบคุณบทความดีๆจาก

กลุ่มประชาสัมพันธ์ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม

คลิกฟังเพลง บั๊วกลางบึ้ง <http://charyen.com/jukebox/play.php?id=30141>